

նաւոր և լաւագոյն երանակներէ հետ և կը ցոյց տան գանազան ուսման օժանդակող պարագաների գործադրութիւնը: Ժողովը կայանալուց առաջ պ. Բարխուդարեանցը կը կազմէ Թիֆլիսում մի կարգադրող մասնաժողով՝ հոգալու ընդհանուր ժողովի բոլոր հարկաւորութիւնները (աշակերտներ, պարապմունց տեղ, օժանդակող միջոցներ և գանազան գործիքներ, գանազան հիմնարկութիւններ—գեղանոցի, ակլիմատաջրական այգիի, փոխառու-խնայողական ընկերութեան վարչութիւններէ հետ յարաբերութիւն մասնաւոր և այլն): Մենք կաշխատենք ծանօթացնելու ընթերցողներին վերջիշեալ ծրագրի ամբողջութեան հետ և մտադիր ենք մինչև ժողով կայանալու ծրագրի խնդիրները լրագրի միջոցով մեր միջոցներէ չափ վիճարանութեան նիւթ դարձնելու. առ այժմ մարտի 1-ով ապագայ ուսուցչական ժողովին աջողութիւն, և ցանկանալով գործ աշխատողներին համրութիւն գանազան խաչընդունելի դէմ, մենք միանգամայն ձայնակից ենք «Մշակ» անցնալ համարներէ մէկի մէջ առաջարկված կարծիքին, թէ լաւ կը լինէր, որ այդ ժողովին մասնակցէին մեր պարսկահայ և ասովհայ կողմերէնը: Այս խնդրի վրա վաղորօք պէտք է հոգան պարսկահայ ուսումնարաններէ վարչութիւնները և ճանկաստանի Միացեալ ընկերութիւնը և իր ժամանակին պէտք է ուղարկեն Թիֆլիս մի քանի ներկայացուցիչներ, որոնք նոյնպէս կարողանային տանել իրանց հետ թարմ պաշար առողջ մանկապարտէզ և վարժարանները: Մենք անհրաժեշտ է իր ընդունելութիւնը եզրագրական մտածանքի կերպարանքով կատարել:

պէս Ամատունին արգելեց զերասաններին մատակարար Աստղիկի ներկայացմանը, որի պատճառով Աստղիկը ստիպված էր մնալ Թիֆլիսում ամբողջ աւելի և նորից պարտքերի վրա պարտքեր աւելացնել, մինչև որ ես Ազուլիսից Թիֆլիս գամ և իմ ու սիրողներէ մասնակցութեամբ ներկայացում տայ (յայտնի է, որ գերատաններէ պատճառով Աստղիկը չը կարողացաւ մի ամբողջ պիեսա տալ այլ ստիպված երաժշտական մի երկնայ տուեց, երկու ջոկ ջոկ պիեսաների մի մի գործողութեանց հետ) հէնց այդ մարդը, պ. Մատինեանցը, որ առաջինը ինքն էր միս գերատաններին հաղորդողը Ամատունու կամը և ինձ ասում էր ամեն հանդիպելիս. «Այս անիմոս, էլի չեմ կարողանալու գլուխ բերել, դու անպատճառ փող կը լինիս ստացած, Մաքրազ, գոնէ մի 100 ռուբլ և ճանապարհի ծախս»: Ասում ես, այժմ հէնց այդ մարդն է հանդէս եկել և ստույթները իր զէնք առած, գրախօսութիւնները իր քնն փաստ վերցրած լցնում է «Մեղուի» էջերը: Մի ասող լինի թէ նա գերատանն է և Աստղիկը կարիք էլ չունէր նրան դիմելու, ուրեմն ինչն էր նրան ստիպել հանդէս դուրս գալու գերատաններէ կողմից—Ամենքին յայտնի է, որ նախ ներկայացման համար հարկաւոր են գերատանները և յետ այնորիկ յուշարար. բանի որ գերատաններէ մերժումն է ստանում, ուրեմն էլ ինչու պէտք է Աստղիկը անպատճառ Մատինեանցին դիմել, մինչդեռ Մատինեանցի յուշարարութեանը հարկաւորութիւն էլ չէր տեսնուց:

Արդէս զի իմ ասածները չերկարեն, ես այստեղ փաստեր և իրողութիւններ կը բերեմ, որոնց յետոյ ընթերցողը պարզ կարող է անել իր եզրակացութիւնը, թէ Մատինեանցի գրուածքից որ աստիճանի ազնւութիւն է փչուած: Աստղիկը խնդրել է Ազուլիսին, Մատինեանցին, Տէր-Կաթնեանցին, Ազուլիսին, Մատինեանցին և Վարդապետին: Մտաւոր երբ մերժել են, յայտնելով պատճառները, Աստղիկը միս գերատաններին էլ չէ դիմել և սա ի հարկէ պարզ է, որովհետեւ միանկից էլ բացասական պատասխան պիտի ստանար: Բայց շարունակեմ իմ և Հովհաննիսի մի քանի ուրիշ պարտքերի մաս Մատինեանցի պիտոմ էր հաւատարմութիւն թէ ինչն անը ասել է Չմէլի անցին. որ գերատաններէ երբ չը մասնակցեն Աստղիկի ներկայացմանը, հակառակ դիպուածում է գաղտնի ներկայացնու մեկերին նրանք էլ իմ մտածումը չեն լինի, ուստի և գերատանները ստիպված էին չը մասնակցել: Ազուլիսը նրանք ինձ ասաց Մատինեանցին. «Ինչն անը հրամայել է, որ չը մասնակցեմ Աստղիկի ներկայացմանը, եթէ ոչ մեծ սիրով կը ցանկայի մասնակցել»:

Աստղիկի ներկայացումից յետոյ Վարդապետին, Տէր-Կաթնեանցը և Ազուլիսը իրանք խոտուականցին, երբ ես նրանց յանդիմանում էի թէ ինչու չը մասնակցեցին, որ թէ և Աստղիկը շատ խնդրել է, բայց չեն կարողացել մասնակցել պատճառ, Ամատունին արգելել է: Իմ հետաքրքրութեանը թէ ինչն անը ասածս էր նրանց ասել, պատասխան ասացայ Ազուլիսին և Վարդապետին:

հոգ որ Մատինեանցն է նրանց հաղորդել: Կարողեա Մատինեանցը երևում է, որ յուշարարի պաշտօնը վատ չէ հակադրել: Այս այնպիսի փաստեր են, որ Թիֆլիսի թատրոնով հետաքրքրվող ողջ հասարակութիւնը գիտէ: Ես ինքս անձամբ գնացի Ամատունուց խնդրեցի Պալմի թատրոնը: Կուցեց ասող լինի ինչու էր Պալմի թատրոնը Ամատունուց խնդրում.— որովհետեւ Պալմի ինձ ասաց, որ հայոց ներկայացումներին համար մինչև իշխան Ամատունուց պաշտօնապէս իրաւունք չը տրուի, չեմ կարող ոչ ոքի ասել ինձ մերժեց, երբ իմացաւ որ Աստղիկի համար եմ ուզում և աւելացրեց. «Ինչու է ուզում անպատճառ ներկայացում տայ, աւելի լաւ չէ 300 ռուբլի են ստալիս ասնէ և գնայ առանց ներկայացում տալու»: Մի ուրիշ որ էլ ինչն անը մատունին ինձ պատահելով Ա. Մատինեանցի և Ազուլիսից հետ, այսպէս խօսեց. «Մաքրապետն ինձանից ներկայացած կը լինի, որ թատրոնը չը ստուցի»: Իմ պատասխանը եղաւ, «այդպիսի դարձակ լսանքի համար չեմ ներկայաց»: Բողոքովս սուտ է թէ անցեալ տարի Մատինեանցի բնեֆիսին, որ Վարդապետին կողմէ անձամբ մնաց էր, Աստղիկը նոր գեր չը ստիպեց և այս պատճառով որդէս թէ չը խաղացվեց այս պիեսան: Այս նախ որ այդ պիեսան փոփոխեց Ամատունու կարգադրութեամբ, որովհետեւ աղայոց գերերի յարմար գերատաններ չունէին (այն ժամանակ Ազուլիսը բեմից դուրս էր) և պիեսայի անսովոր շատ թույլ էր, իսկ երկրորդ ժողովը գեր Մատինեանցին էր սուտ և ոչ Աստղիկին, և որի ստիպելը կամ չը ստիպելը պիեսայի փոփոխելու պատճառ երբեք կը զգար ինչպէս որ գիտեմ, Մատինեանցը և Աստղիկը— Մատինեանցի ասելով, միասին չը կամեցան մասնակցել երկրորդական գերեր կատարող գերատաններին բնեֆիսին, ուրեմն ինչն էր պատճառը, որ Մատինեանցին մասնակցեցին, Աստղիկին ոչ: Պետք է նկատած, անցեալ տարի ինչն իշխան Ամատունին էր արգելել Մատինեանցին և Աստղիկին, որ չը մասնակցեն երկ. գեր կատարող գերատաններին բնեֆիսին: Թող ինքը իշխանը խօսէ այդ մասին որ երկր մի որս տեսակետ կունենար այդ բանում, մինչև անգամ պատճիւր էր, որ մինչև սեպտեմբեր ամիսը բողոքովս բեմ չը դուրս գան: Վերջապէս միջեւ կոմիտեի այդ արարքները նոր բաներ են, միջեւ անցեալ թատրոնի առաջին տարին Տէր-Կաթնեանցին չարգելեց խաղալ Արծ. թատրոնում սիրողների ներկայացմանը (այդ ժամանակ Տէր-Կաթնեանցը դեռ մշտական խմբում չէր, այդպէս կարողացան անել, այժմ երբ մշտական խմբումն է և ուրեմն Ամատունուց կախումն ունի, իմացեք թէ ինչպէս կարող են անել) և ներկայացման երկնայ յանկարծ անհետացրին, ինչ և իցէ. եթէ գոնէ մի կէտ լինէր Տիշը Մատինեանցի յոգաւածում, ես ոչինչ չէի գրել, բայց քանի որ լրագրութեամբ այդպիսի անորէն անարգարութիւններ են երևում, այս գրաւածում լռելը չը կարծեմ թէ ազնւութիւն համարվի:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԻՐ

«Киевлянинъ» լրագրի պատճառ է հետևել անցքը, որ պատահեց Մատինեանցի Գայանի է որ Մատինեանցը ամբողջ փերաքննում են նրաների իրաւունքը մարաբադաբում բնակվելու: Այդ պատճառով Մատինեանցը բոլոր նրանցը սկսեցին այլ և այլ անցակցիներ ձեռք բերել: Մի հրէայ աղջիկ, որ ներգրութիւն (տանտրութիւն) է սովորում, գիտեալով որ ստիպված կը լինի թողնել Մատինեանցը, ստիպվեալ ասաւ. բախց տների կանանց տուժալ ձեռք բերել և միս կանանց հետ միասին ներկայանալ քաղաքային բժշկի քննութեանը: Արքայապարտաւոր էր բժիշկը, կըր որտղոյն քննելուց յետոյ, նա մողվեց որ դա բոլորովն չէր պատկանում այդ դատակարգի կանանց և ստիպված էր զրմել այդ միջոցին, միմիայն, որովհետեւ նրանք է և ուրիշ կերպ նրան չէին թույլ տայ Մատինեանցը արքայապարտաւոր շարունակելու: Լրագրի հարցնում է. այդքոք այդ տեսակ կողորթիւններ չեն ապագոյանում անհրաժեշտութիւնը վերջապէս թույլ տալու նրաներին, միս հպատակների նման ազատ ապրելու պետութեան ամեն տեղի բում: Չը պէտք է մոռանալ որ «Киевлянинъ» յետագէմ լրագիրների թւին է պատկանում, բայց նա էլ չը կարողացաւ իր ձայնը չը բարձրացնել հրէաների իրաւունքի համար:

Գոյլիսի 28-ին Թիֆլիսի Բաղադրանայի մաս քննված մի ասն մէջ, ժամը 8 տուստեան կըրակ յայտնվեցաւ: Տան մէջ գտնվում էր մի դեղատուն: Եւստով բոցըր պատեցին ամբողջ ասնը և փախեց էր պատանում մտակայ տներին և Բաղադրանային: Այդ տեղից վաճառականները, որոնց մեծ մասի այցանքը ապանված չէ, սկսեցին դարձակել իրանց խոտութիւնը: Բաղադրանայէս հրաշք վարչութիւնը բողմաթիւ տեղական բանտների օգնութեամբ կարողացաւ առանձնացնել այդպիսի ասնը և մտակայ շինութիւնները պահպանել կրակ ընկնելուց Մատինեանց հրդեհները փախաւ որ ես Թիֆլիսի նեղ փողոցներում, որտեղ աները, չը նայով փողոցներին նեղ լինելուն, ամենքը փայտեայ բաղկոցներ ունեն: Ե՞րբ այդ շինութիւնները ձեւ վրա և մեր փողոցներին անչափ նեղ լինելու վրա մեր քաղաքային վարչութիւնը կը դարձնի վերջապէս իր ուշադրութիւնը:

«Кавказский Курьеръ» լսել է որ վաճառական Պոպով, որի խնամքը Թիֆլիսի Միջին փողոցում մի քանի շաքաթ առաջ այրվեցաւ, վիսա կրեց մոտաւորապէս 23,000 ռուբլ գումարի: Ես խնամքի մէջ հրդեհի որը ունէր այրանք 40,000 ռուբլ գումարի, իսկ այդ այրանքը ապահովված էր միայն 17,000 ռուբլու: Բացի ստրանից գանազան դոկումենտներ և վեկտիւրներ, որոնք թէ և պահված էին երկաթեայ արկի մէջ, նոյնպէս կարող են ոչնչացրած լինել: Արքային պարտքի վիսաը աւելի էլ մեծ կարող է լինել:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Արասթուման, 25 յուլիսի

Այսօր ձեռքս ընկաւ «Մեղուի» մի համար (№ 135) որի մէջ կարդում եմ կարագեա Մատինեանցի յոգաւածը: Չարմանալի բան. այն մարդը, որին ամենից լաւ յայտնի է, թէ որպիսի մեքենայութիւններ գործ դրվեցան, թէ ինչմէջ, որ հանգուցեալ լորն կերել թէ կը փափաքի կըր տեսնել ի փոքր Ասիայ:

Վերջիշեալ նկատողութեամբ քաղաքացիք ուրեմն տեսնել մի ընկերութիւն որ այս արուեստավարութեան վերայ դարձնէ նախ իւր ճիգերը: Եթէ, մտածեցինք, այդ ընկերութիւնն կըրթական նպատակաւ հաստատուած է, առ ես մի կրթութիւն տալ է, սոցիալ և յառաջագոյն, վասն զի սա հայ ի խնդիր է, ինչպէս այս օրերս նորաձեւութիւն կաւ ասեր:

Հայաստանի անտեսական բարեօրման անհրաժեշտ լինին ասկաւն ոչ ոք ուրացաւ, նոյն իսկ Միացեալ ընկերութեանց երեսփոխանական ժողովին ամենէն աւելի որահայտողական անգամներն: Միայն թէ ոմանք այդ բարեօրման ուսման և գիտութեանց դարգացմանը կը կարծեն ձեռք բերել. «է» դարձեալ կասեն, ինչ հարկ կար այս առաջարկութիւնն մեր ընկերութեան բերել, մինչդեռ նորա նպատակն որոշ և սահմանափակ է: Կ'նշակա կարէ նա փոխել իւր նպատակն առանց իւր գործիւնն վտանգելու:

Այսքան տարիներ է վեր չբառանդութիւնն մեր գլխաւոր դարգումներէն մին է: Երբ կը տեսնեմ որ մեր ստիկ իրեն բարեօրման ուսման առաջարկածն ասկաւն փոփոխում կը թարգմանաւորուի:

մանն, կը կասկածիմ որ մի գուցէ մի մասնաւոր գիտաւորութիւն լինի մեր կարծիքն իւրաքանչիւր:

Ինչու Միացեալ ընկերութիւնը ընտրեցինք և ոչ մի ուրիշ մարմին, որ ընդունի այս բարեփոխեալ ուղղութիւնն, իր բաւազոյն ազգին օգտին համար:

Երբ ընկերութիւններն զատ զատ հիմնուած ժամանակին շայտտանի մանկուսն մտաւորական դարգացումն ունէին իրենանց միակ նպատակ: Այդ ուղղութեան ոչ ոք մի զիտողութիւն կարող էր անել, վասն զի սքա երեքն ես զըրոյրոցական եռանդուն երիտասարդներէ հիմնուած լինելով բնականապէս ուրիշ լաւագոյն մի բան չէին կարող մտածել հայրենեաց օգտին համար: Բայց նուիրատուաց շատերուն խորհրդով և ոմանց ճնշմանը կըր միացում, կամ աւելի ճիշդ խօսելով հատուկութիւնն կատարեցաւ, հանգամանքներն նոյնն չը մնացին: Այդ մեծ ընկերութիւնն ժողովրդեան ուշադրութիւնն սկսաւ գրաւել, նորա հաստատութիւնն աւելի արմատացաւ, վարկն աւելցաւ, յայտնութիւնն երաշխարիլ թուեցաւ, վերջապէս փոխանակ մի մասնաւոր հիմնարկութիւն լինելու, երբա նա կատարելապէս ընդհանուր ազգին ընկերութիւնն, ամեն աստիճանի և

ամեն երկրի հայուն ընկերութիւնն: Աս թէ այն իրեան նպատակ դրած էր Հայաստանի և Կիլիկիոյ մէջ ուսմանց ծաւալումն, սակայն ինչպէս կարող էր մնալ մի ստանանափակ շրջանի մէջ և չը ծառայել հայ ժողովրդեան աւելի կենսական և աւելի ստիպողական պահանջներուն:

Միացեալ ընկերութիւնը ամբողջ մի տարի կատարելապէս հետեւեցան իւրեանց նախորդներուն շաղկիւն: Մէկ տարւան մէջ այս ընկերութիւնն զգալի մի արդիւնք սպասել անհնարին էր, նա մասնաւոր որ վերացական մի արդիւնք զժողովրդին է ստուգել: Ասկայն միութեանէն վեց ամիս վերջն, ընկերութեան հասցիներն սկսան ասկաւնաւոր: Այն տեսնելն ընկերութիւնն պիտի պարտաւորել իւր գործառնութեան շրջանն սեղմել, եթէ նախկին երեք ընկերութեանց իմացած ստակն չունենար իւր ծախուց դէմ դնելու համար և այսպէսով ապրել նոյն փախով մինչև այս օրերս:

Ինչ էր սրա պատճառն Պատանեաց եռանդին շեղումն, թէ հասարակութեան անտարբերութիւն: Մէկ տեսաք թէ նուէրներն սկսել էին պակասել, և մտածեցինք թէ ժողովրդին, որու բնական ազգումն շատ անգամ առաւել ուղիղ է քան ամեն իւրին մտածութիւն, սկսել էր արդեօք զգալ թէ ուսմանքէ աւելի դրական մի

բան հարկաւոր է տալ նախ Հայաստանի ժողովրդեան Այս բնական պահանջն ընկերութեան նուազելուն իսկական պատճառն կը կարծիքը և սորա փրկութեանն համար զորսու որ մի գրով տալ ուղեցինք առաջարկելով ոչ թէ հիմնական մի փոփոխումն, այլ մի միջոցի բարեփոխումն, որ այժմ անհնաւատեան անձանց այնքան գայթակղութիւն տալ կը լինի: Ար և է ընկերութիւն, որբան եռանդուն և անշահաւոր անձեր և բաղկացած լինել, քանի որ ժողովրդեան հետ և նորա աջակցութեամբն պիտի գործէ, չէ կարող երկար առնել և քաջաւորով ապրել ինքն ժողովրդեան իրական պահանջմանն և պէտքեւ թուան իւր գործն չը համապատասխանել: Երբա ուսն գն լաւ բան է, բայց քան քայն առաւել տեղական և լաւ մի բան հարկաւոր է ամեն գործի մէջ, մեք ժողովրդեան անմիջական պէտքն տեսնական բարեօրմանն մէջ նշմարեցինք, և Միացեալ ընկերութեանց զայն զգացնել տալով ուղեցինք փրկել իւր ժողովրդականութիւնն և կրկին դարձունել իրեն իւր վաղեմի փայլն:

(Կը շարունակվի)